

Dan Carlin

Enden er altid nær

*Apokalyptiske øjeblikke fra bronzealderens sammenbrud
til atombombers lige ved og næsten*

**Oversat af
Lene Støvring**

Indledning

Tror du, at vores moderne civilisation nogen sinde vil styrte i grus, og alle vores byer vil ligge i ruiner?

Det lyder som et tyndslidt science-fiction-tema, hvor fremtidens arkæologer omhyggeligt arbejder sig igennem New York, Londons eller Tokyos højhuses skeletter, undergrundsbaner eller kloakker, fjerner vores døde fra deres grave og studerer dem på samme måde, som vi studerer ægyptiske mumier, mens de forsøger at dechifrere vores sprog, løse koden i vores skrift og finde ud af, hvem vi var. Det er måske nok svært at forestille sig, at vores gravkamre, bygninger og jordiske rester bliver behandlet på samme måde, som vi behandler arkæologiske oldtidsfund, men det er overvejende sandsynligt, at den mumie, der graves frem, også har tænkt netop det om sin samtid.

Der er naturligvis ikke noget korrekt svar på sådan et spørgsmål. Mange af de spørgsmål, denne bog rejser, falder i samme kategori af spørgsmål, der ikke kan besvares. Det er måske derfor, de er så fascinerende.

Hvis man blot noterer sig fortidens vidnesbyrd og fremskriver det til fremtiden, bliver det hurtigt underligt. At forestille sig, at ting, der er sket mange gange i løbet af historien, gentager sig i den moderne tidsalder, er at fuske med science-fictionen. Der er en hårfin grænse mellem faktisk historie og ubeviselig, hypotetisk fantasi. Det øjeblik, alle lever i, er det tidspunkt, hvor disse to ting – den benhårde kronologi af registrerede navne, datoer og 'hvad-nu-hvis'erne, og de forskellige opfattelser af mulige fremtider – krydser hinanden. Hvis man forestiller sig, at verden i det 21. århundrede vil rammes af en omfattende epidemi af samme slags som de kæmpestore sygdomspandemier, vi har oplevet i fortiden, er det *fantasi*, men det er også ovenud muligt, og det er sket mange gange før. Hvad er forbindelsen mellem en faktisk fortid og en hypotetisk fremtid?

Jeg har fået at vide, at enhver konventionel bog skal besvare spørgsmål, eller i hvert fald i det mindste skal levere en argumentation. Hvis det står til troende, bliver dette ikke en konventionel bog. Det er mere en samling af løst forbundne vignetter. Jeg har ingen argumenter, hvilket også er i tråd med den tilgang, vi har til podcastene. Jeg har en usagkyndig tilgang, for det er, hvad jeg er. Historikere, politiske videnskabsmænd, geografer, fysikere, sociologer, filosoffer, forfattere og intellektuelle i almindelighed har alle igennem tiden bidraget til alle de emner, vi funderer over i denne bog, og de har alle gjort det ved hjælp af deres egne metoder, set gennem deres egne tidsaldres, specialers og kulturers briller.

Mens en moderne geograf måske citerer globale, historiske analogier om en civilisation, der 'falder', eller en fysiker leverer de matematiske beregninger, der skal til, for at afgøre sandsynligheden for, at en mørkeskabende asteroide rammer jorden, vil en historiefortæller eller en journalist altid bruge den menneskelige tilgang¹. Hvilke af menneskets historier vil leve videre, når en civilisation bryder sammen? Vil et bombeangreb ødelægge en persons by, eller vil en pandemi nedbryde de bånd, der binder et samfund sammen? Hvis man ser tingene gennem sådan nogle briller, aktiveres forskellige dele af hjernen, inklusive følelserne, og kan ofte påvirke på en måde, data, grafer og forskning ikke gør det. Betragt det som blot endnu et stykke i en stor mosaik, mens mange fag forsøger at genskabe et billede af fortiden.

Gør barske tider folk mere barske? Påvirker det samfundet, hvordan vi opfostrer vores børn? Kan vi håndtere vores våbens styrke uden at tilintetgøre os selv? Kan der ske tilbagegang i menneskelig formåen, viden og teknologi? Der er et meget Twilight Zone-agtigt element i sådanne tanker med diskrete (og sommetider knap så diskrete) undertoner, der tilsyneladende taler til den tid, vi lever i. Idéer, der krydser grænsen for moderne, akademiske discipliner og bevæger sig ind på et territorium, som normalt bebos af teater, litteratur og kunst.

---

¹ Dette er også historikerens job. Journalistik og historie har ofte et ganske forbundet/symbiotisk forhold, eftersom journalister skriver om nutidige begivenheder, og senere graver historikerne i deres arbejde og bruger det som primærkilder. Journalisterne bruger ofte det arbejde, historikerne har gravet frem, til at fortælle historier om fortiden, præcis som vi gør det her.

Men sådanne spørgsmål er både fascinerende og potentielt værdifulde, selv uden de på forhånd aftalte svar. Mange af dem er de såkaldte 'dybe spørgsmål', der altid har været centrum i filosofiens arbejde. Alene det, at man tænker over dem, er ofte værdifuldt. Andre kan være mere praktisk brugbare. Hvis vi for eksempel bliver mindet om, hvor mange gange i fortiden lignende ting er forekommet, kan det, der lige nu virker som ret så søgte filmplots, gøre, at det er langt mere sandsynligt, det vil ske i fremtiden. En historieprofessor fortalte mig engang, at vi lærer ting på to måder: Man kan selv lægge hånden på den varme kogeplade, eller man kan høre historier om folk, der allerede har prøvet det, og hvordan det gik dem.

Hardcore History-fans har længe spurgt efter en bog. Jeg havde så meget materiale, forskning og så mange idéer i mine arkiver, at det virkede fuldkommen oplagt at bruge det som kernen i sådan et stykke arbejde. Det blev noget at en Rorschach-test at gennemgå og sortere det hele. Når man tænker over, hvor meget læsning og research det kræver at lave de programmer, så er det helt afgørende, at det interesserer mig.

Hvis en persons bogreol udstiller deres interesser, så er mine tilsyneladende ret apokalyptiske – selvom det var lidt overraskende, hvor tit programmerne kom til at handle om en beslægtet version af den samme tanke: civilisationens endeligt på den ene eller anden måde, og ikke bare, hvordan vi mennesker, baseret på tidligere erfaringer, måske vil reagere på det, men også hvilke mennesker disse oplevelser gør os til.

Kan du bebrejde mig det? Imperiers storhed og fald, krigene, katastroferne, højt spil – 'The Big Stories' – er per definition intense og dramatiske². Kombinationen af materiale, der er både underholdende og (potentielt) filosofisk, lærerigt og praktisk, er en eviggyldig opskrift på succes. Det fandt historikere og historiefortællere, lige fra Homer og Herodot til Edward Gibbon og Will Durant, ud af længe inden Ajax og Achilleus på dramatisk og blodig vis spiddede sig vej igennem Iliaden,

---

² Jeg har min baggrund i journalistik, og selvom man, hvis man er virkelig professionel, skal kunne komme lige så højt op at køre over et hundeshow som en krig, er det ikke noget, jeg eller de fleste af mine kolleger kan. At dømme ud fra de ratings, det giver, når nyhederne indeholder banebrydende begivenheder, så er der tilsyneladende mange andre end journalisterne, der har det ligesådan med hensyn til 'De store historier'. Ligesom nyhederne, har historien også store historier, og indimellem gælder det for begge, at de mest blodige historier er dem, der får størst bevågenhed.

mens de skabte 'historie'. Der er en grund til, at en fyr som Shakespeare i så høj grad brugte fortiden i sit materiale.

Men det handler ikke kun om adspredelse og underholdning. Man bliver ofte ramt af en slags historisk empati og personlig refleksion. Sådan noget sker for virkelige mennesker, der ofte sad ubønhørligt fast i historiens tandhjul. Det er svært at forestille sig, hvordan vi selv ville reagere på en lignende situation.

En af de ting, jeg blev ved med at bemærke, da jeg begravede mig i arkiverne, var et tilbagevendende, ubesvarligt enten/eller historisk spørgsmål. Vil ting blive ved med at ske, som de altid har gjort det, eller vil de ikke? Under visse omstændigheder er det et ufatteligt intenst og skræmmende spørgsmål. Det er nogle af sådanne studier, kan man vel kalde det, der bliver diskuteret i denne bog.

Vil vi nogensinde igen få den slags pandemier, der med lynets hast udsletter store dele af jordens befolkning? Dette var en helt normal del af den menneskelige eksistens indtil for ikke særlig lang tid siden, men hvis man forestiller sig det i dag, virker det næsten som science fiction.

Der har altid været store krige mellem supermagter. Hvis der kommer endnu en af slagsen, vil det involvere kernekraftbevæbnede stater. 3. Verdenskrig lyder som en drejebog til en dårlig film, men er det mere usandsynligt end evig fred mellem de store stater?

Og slutteligt, som vi spurgte om tidligere: kan du forestille dig den by, du bor i, som en trøstesløs ruin? Vil den en dag blive som de fleste andre byer, der har eksisteret ... eller vil den ikke? Hvad end svaret er det ene eller det andet, så er det fascinerende.

Selvom det meste af det, der følger, er ret dystert, så har historien en vis evne til at stille vores omstændigheder i et bedre lys. Når man hører om, hvad folk for eksempel har måttet gennemleve, mens deres byer blev tæppebombet, eller de i middelalderen måtte udholde gigantiske pestepidemier, så har vores egne problemer det med at komme til at virke små. Alene den præmoderne tandlægevidenskab er nok til at overbevise mig om, at, ligegyldigt hvad, så har vi det ret godt nu.

Og alligevel, på trods af alle de forskelle, der har været på folk igennem tiden, så er der nogle begivenheder og tidsaldre, der, som Barbara

Tuchman skrev, føles lige som at se ind i et fjernt spejl. Det er svært at vide, hvordan vi ville reagere i lignende situationer. Takket være lidt kosmisk held blev vi født i den tid og på det sted, vi gjorde. Det kunne lige så let have været i en anden tid og på et andet sted. Jeg synes, at den erkendelse gør den historiske empati en hel del større.

Men på trods af vores tilsyneladende stabile tidsalder er der ikke nogen garanti for, at det ikke vil ændre sig drastisk. Eksemplerne i denne bog dramatiserer nogle tidsaldre, hvor netop dette skete. Med risiko for at lyde som en sølle Nostradamus, der render rundt med et skilt på maven, hvor der står 'Enden er nær', så *kunne* en moderne version af bronzealderens sammenbrud godt ske for os. Vores globale superkræfter kunne helt uventet implodere, som i det ældgamle Assyrien, og skabe et gigantisk geopolitisk vakuum. Vores udgave af Rom kunne sprænges, som Romerriket gjorde det. Der kunne let opstå en pandemi, og hvis den blev slem nok, kunne den minde os om, hvordan livet var for de mennesker, der levede inden den moderne lægevidenskab. Der kunne opstå en atomkrig eller en miljøkatastrofe. Vi kan stadig nå at opleve en virkelighed, som fremtidens generationer læser om i bøger, der handler om eksempler på ekstreme, menneskelige oplevelser eller advarsler om ting, man ikke skal gøre.

Overmod er trods alt et ret klassisk menneskeligt træk. Som min far plejede at sige: "Nu skal du ikke være kæphøj."